

УДК 615.12/.15

АНАЛІЗ СТАНУ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОТОКОЛІВ ПРОВІЗОРА (ФАРМАЦЕВТА) У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

О.М.Ліщишина, О.О.Шилкіна, В.Є.Доброва*, В.В.Пропіснова*, Т.Ю.Колодезна*

ДП «Державний експертний центр МОЗ України»
Національний фармацевтичний університет*

Ключові слова: протоколи провізора (фармацевта); фармацевтична опіка; належне використання лікарських засобів

THE ANALYSIS OF IMPLEMENTATION OF PHARMACIST PROTOCOLS IN THE PRACTICAL ACTIVITIES OF PHARMACIES IN UKRAINE

O.M.Lischishina, O.O.Shytkina, V.Ye.Dobrova*, V.V.Propisnova*, T.Yu.Kolodyezna*

State Enterprise "State Expert Center of Ministry of Public Health of Ukraine", National University of Pharmacy*

Key words: pharmacist protocols; pharmaceutical care; appropriate use of medicines

In recent years in Ukraine pharmacist protocols are actively developed and implemented in practical activities of the pharmacy branch professionals. They are intended to unify the assistance to visitors of pharmacies in the framework of the concept of responsible self-medication. To assess the state of implementation of the standards developed in the form of pharmacist protocols it is needed to inspect constantly their practical use by pharmacists in their work. The article describes the results of a survey of practical pharmacy specialists, who work in the pharmacies of Ukraine, and the analysis has been conducted. The results have shown awareness of a wide number of specialists in such concepts as pharmaceutical care, self-medication, as well as a high interest of the respondents in the special literature on pharmaceutical care. The article indicates that less than a half of the specialists were able to give a clear definition of «pharmacist protocols», but almost the same number of respondents could not give such a definition of this concept. The conclusion has been made about the need to pay more attention to the training of specialists on this topic. Although most professionals are aware of the existence of such protocols, less than a half of the specialists are guided by them in their practice. Regarding the availability of pharmacist protocols in pharmacies, it should be noted that they are available in less than a half of the institutions. These results indicate that the pharmacist protocols developed are not widely used by specialists of practical pharmacy in their work; therefore, it is needed to carry out further work in their implementation in the pharmacists' everyday use when assisting visitors of pharmacies.

Відповідно до Концепції розвитку фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я України на 2011-2020 рр. [5] одним із завдань фармацевтичної галузі є створення відповідної нормативно-правової бази для регулювання практичної діяльності спеціалістів фармації [2].

Основною метою роботи спеціалістів в аптечних закладах є забезпечення благополуччя пацієнтів шляхом сприяння раціональному та економічному призначенню, належному використанню лікарських засобів (ЛЗ), у тому числі безрецептурних ЛЗ для симптоматичного лікування згідно з концепцією відповідального самолікування [2].

В останні роки в Україні активно розробляються та впроваджуються в практичну діяльність спеціалістів фармацевтичної галузі протоколи провізора (фармацевта), що передбачають уніфікацію надання допомоги відвідувачам аптечних закладів у рамках реалізації концепції відповідального самолікування [1, 2, 3, 4, 6, 8, 9]. Завдання протоколів полягає в забезпеченні інформаційної підтримки провізорів та фармацевтів у процесі здійснення фармацевтичної опіки [7, 10, 11].

Для оцінки стану впровадження розроблених стандартів у вигляді протоколів провізора (фармацевта) необхідно постійно проводити перевірку їх ви-

користання спеціалістами практичної фармації в своїй роботі.

Тому метою даного дослідження є моніторинг впровадження протоколів провізора (фармацевта) у практичну діяльність аптечних установ України.

Матеріали та методи

Для досягнення поставленої мети було проведено опитування 200 спеціалістів фармацевтичної галузі, які працюють в аптечних закладах України. Запропонована респондентам анкета містила загальні запитання (вік, стаж роботи, назва установи та форма власності, регіон, освіта, посада та ін.) та питання стосовно рівня підготовленості працівників з питань самолікування та фармацевтичної опіки, використання у своїй практичній діяльності чинних нормативних документів та іншої тематичної літератури (прото-

О.М.Ліщишина – канд. мед. наук, директор департаменту стандартизації медичних послуг ДП «Державний експертний центр МОЗ України» (м. Київ)

В.Є.Доброва – доктор фарм. наук, професор кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації Національного фармацевтичного університету (м. Харків)

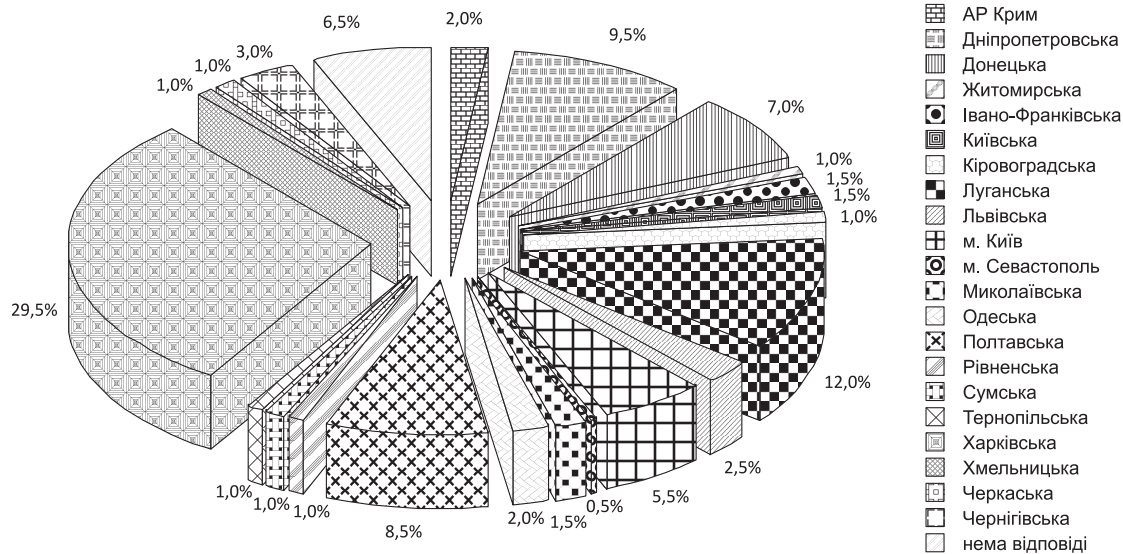

Рис. 1. Розподіл спеціалістів за регіонами

Таблиця 1

Загальні характеристики опитаних спеціалістів (за даними анкет)

Загальні характеристики	Кількість респондентів (%)
Освіта	
середня фармацевтична	68 (34)
вища фармацевтична	70 (35)
студент	2 (1)
немає відповіді	60 (30)
Вік	
20-29 років	173 (86,5)
30-39 років	22 (11)
більше 40 років	2 (1)
немає відповіді	3 (1,5)
Стаж роботи в аптечному закладі	
1 рік	75 (37,5)
1-5 років	98 (49)
більше 5 років	21 (10,5)
немає відповіді	6 (3)
Форма власності аптечного закладу, де працює респондент	
державна	37 (18,5)
приватна	137 (68,5)
немає відповіді	26 (13)

Таблиця 2

Посади, що обіймали респонденти

Посада	Кількість респондентів (%)
Фармацевт*	160 (80)
Провізор	17 (8,5)
Завідувач аптеки	6 (3)
Старший провізор	1 (0,5)
Інші посади**	11 (5,5)
Немає відповіді	5 (2,5)

Примітки:

1) * респонденти, які здобувають вищу фармацевтичну освіту;

2) ** респонденти, які здобувають вищу фармацевтичну освіту та вказали свої посади згідно зі штатним розкладом аптек, де вони працюють (касир, продавець-консультант та ін.)

коли провізора (фармацевта), Державний формуляр лікарських засобів тощо).

Опитування проводили впродовж січня – травня 2014 року. Обробку отриманих результатів здійснювали за допомогою статистичних методів аналізу.

Результати та їх обговорення

Серед респондентів найбільшу частину (29,5%) становили спеціалісти з Харківської області (рис. 1). Також порівняно з іншими областями більша кількість респондентів працювала у Луганській (12%), Дніпропетровській (9,5%) та Полтавській областях (8,5%).

Більшість респондентів (86,5%) склали спеціалісти віком 20-29 років, а віком більше 40 років – 1%. Найбільше респондентів мали стаж роботи в аптечних закладах 1-5 років (табл. 1). Серед респондентів вищу та середню фармацевтичну освіту мала приблизно однакова кількість спеціалістів (35% та 34% відповідно), з них 25,5% отримали освіту в НФаУ, а приблизно 22% – в інших коледжах та училищах. Більша частина опитаних спеціалістів (68,5%) працювала в приватних аптечних закладах.

За даними обробки анкет, представлених у табл. 2, біль-

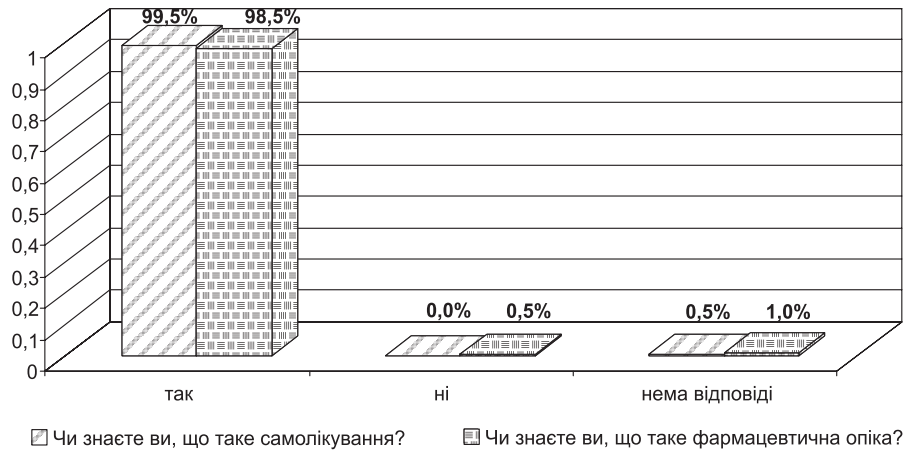

Рис. 2. Обізнаність респондентів щодо понять самолікування та фармацевтична опіка

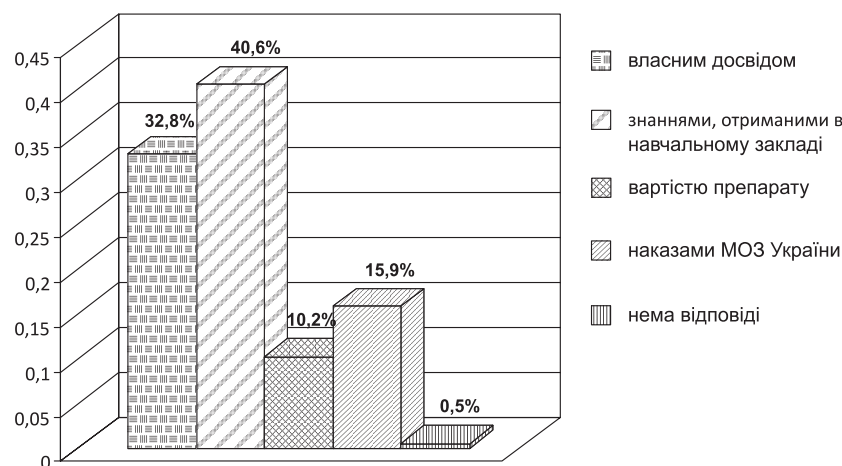

Рис. 3. Фактори, якими керуються провізори (фармацевти) при відпуску препарату

шість спеціалістів (79,5%) обіймають посаду фармацевта, а на посаді провізора працювали лише 8% респондентів.

Крім загальних запитань анкета містила питання стосовно практичної діяльності спеціалістів та їх обізнаності у термінології. Отримані результати по-

казали, що 99,5% респондентів знали що таке самолікування, фармацевтична опіка – 98,5% (рис. 2), хоча під час навчання фармацевтичну опіку вивчали 94,5% респондентів; продовжували цікавитися літературою з фармацевтичної опіки лише 78,5% спеціалістів.

В одному із запитань респондентам треба було вказати, чим саме вони керуються у своїй практичній діяльності при відпуску препаратів відвідувачам аптечного закладу: 32,8% спеціалістів вказали, що спираються на власний досвід, 40,6% – на знання, отримані у навчальному закладі, 15,9% – на накази МОЗ України, 10,2% – на вартість препарату (рис. 3).

Фармацевтична опіка включає консультацію провізором (фармацевтом) відвідувача аптечного закладу, хоча не кожен відвідувач аптеки здійснює покупку. Наше дослідження показало, що 97,5% респондентів консультують відвідувачів, котрі купляють препарат, хоча лише 60% провізорів за місяць консультують більше 10% відвідувачів аптечного закладу, які купили лікарський засіб (рис. 4).

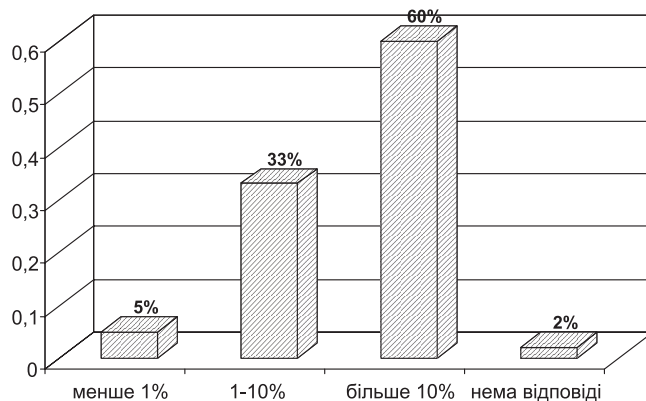

Рис. 4. Кількість проконсультованих відвідувачів аптеки, які купили лікарський засіб

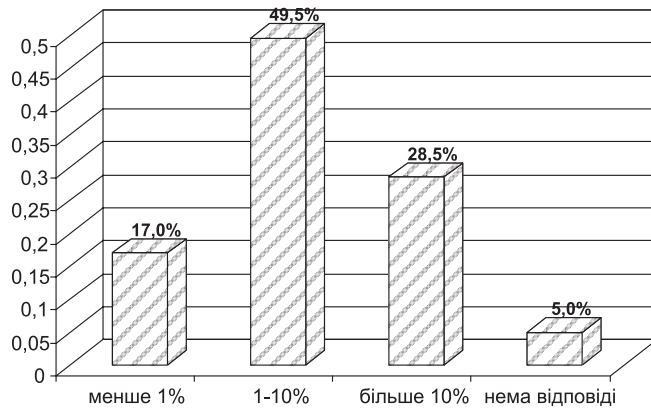

Рис. 5. Кількість проконсультованих відвідувачів аптеки, які не здійснювали покупку

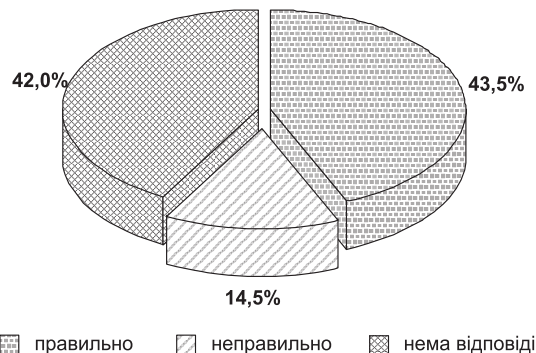

Рис. 6. Розподіл відповідей щодо правильності визначення протоколів провізора (фармацевта)

Таблиця 3

Аналіз деяких аспектів роботи респондентів з протоколами провізора (фармацевта)

Аспект	Кількість респондентів (%)
1	2
Чи знаєте ви про існування протоколів провізора (фармацевта)	
так	144 (72)
ні	52 (26)
немає відповіді	4 (2)
Чи наявні протоколи провізора (фармацевта) в аптечному закладі	
так	91 (45,5)
ні	53 (26,5)
не знаю	52 (26)
немає відповіді	4 (2)
Чи бачили ви протоколи провізора (фармацевта)	
так	113 (56,5)
ні	85 (42,5)
немає відповіді	2 (1)
Чи керуєтеся ви протоколами провізора (фармацевта) в роботі	
так	93 (46,5)
ні	100 (50)
немає відповіді	7 (3,5)
Чи зручні в користуванні протоколи провізора (фармацевта)	
так	45 (22,5)
ні	5 (2,5)

Для відвідувачів аптек, які не здійснюють покупку, 93,5% спеціалістів проводять консультації, але майже половина (49,5%) провізорів надає консультацію лише 1-10% таких відвідувачів за місяць (рис. 5).

Також анкета містила ряд запитань стосовно роботи спеціалістів з протоколами провізора (фармацевта) в якості стандарту з фармацевтичної опіки пацієнтів при відпуску безрецептурних препаратів.

У першому із запитань цієї групи респондентам потрібно було відмітити правильне визначення поняття «протоколи провізора (фармацевта)». Лише 43,5% правильно дали визначення цьому поняттю (рис. 6), але майже така ж кількість (42%) не спромоглася дати чіткого визначення цьому поняттю. Це свідчить про те, що необхідно приділяти більше уваги питанням навчання спеціалістів за цією темою, проводити семінари або лекції з питань роботи з протоколами провізора (фармацевта) для робітників практичної фармації та інші заходи, спрямовані на підвищення обізнаності спеціалістів у питаннях відповідального самолікування.

Незважаючи на такий результат, 72% спеціалістів відповіли, що знають про існування таких протоколів (табл. 3), бачили протоколи ще менше – лише 56,5%, а керуються ними в роботі тільки 46,5%. Щодо наявності протоколів провізора (фармацевта) в аптечних закладах, то слід зазначити, що вони є лише в 45,5% установ, а препарати, включені до протоколів, наявні у 62,5% аптечних закладів. Лише 22,5% респондентів відмітили, що протоколи є зручними для їх практичного використання. Такі результати свідчать, що протоколи провізора (фармацевта) поки недостатньо широко застосовуються на практиці при відпуску препаратів відвідувачам аптечних закладів.

Продовження табл. 3

1	2
не знаю	68 (34)
немає відповіді	82 (41)
Чи наявні препарати з протоколів провізора (фармацевта) в аптечному закладі	
так	125 (62,5)
ні	9 (4,5)
не знаю	56 (28)
немає відповіді	10 (5)

ВИСНОВКИ

Розроблені протоколи (фармацевта) поки що недостатньо широко використовуються спе-

ціалістами практичної фармації в своїй діяльності, тому необхідно проводити подальшу роботу з їх впровадження у по-

всякденне використання провізорами та фармацевтами при обслуговуванні відвідувачів аптечних закладів. Слід проводити подальшу розробку протоколів, оскільки вони є важливим інформаційним інструментом у реалізації завдань фармацевтичних працівників. Потребують також розробки інструменти моніторингу стану впровадження протоколів провізора (фармацевта) у практичну діяльність аптечних закладів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зіменковський А.Б., Ривак Т.Б., Ханік Н.Л. // *Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація*. – 2011. – №1-2. – С. 23-31.
2. Зупанець І.А., Ліщишина О.М., Шилкіна О.О. та ін. // *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. – 2015. – №3 (41). – С. 12-16.
3. Зупанець І.А., Талаєва Т.В., Ліщишина О.М. та ін. *Методичні рекомендації з розробки на засадах доказової медицини, впровадження та моніторингу застосування протоколів провізора (фармацевта): Метод. рекомен. (45.15/97.15)*. – К., 2015. – 22 с.
4. Наказ МОЗ України від 30.05.2013 №455 «Про настанову ВООЗ та МФФ «Належна аптечна практика: Стандарти якості аптечних послуг».
5. Наказ МОЗ України від 13.09.2010 №769 «Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я України на 2011-2020 рр.».
6. *Опека пациента в практике врача и провизора. Руководство по применению лекарственных средств: Пособие / Под ред. И.А.Зупанца, В.П.Черных*. – К., 2011. – 480 с.
7. *Протоколи провізора (фармацевта). Інформаційний посібник МОЗ України / Розробники: В.П.Черних, І.А.Зупанець, О.О.Нагорна та ін.* – Х.: Золоті сторінки, 2014. – 232 с.
8. *Hepler C.D. // Pharmacotherapy*. – 2004. – Vol. 24 (11). – P. 1491-1498.
9. *Joint FIP/WHO guidelines on good pharmacy practice: standards for quality of pharmacy services. WHO Technical Report Series, No. 961, 2011.* – Geneva: World Health Organization, 2011. – 18 p. http://www.fip.org/good_pharmacy_practice
10. *Strand L.M., Cipolle R.J., Morleyetal P.C. // Curr. Pharm. Des.* – 2004. – Vol. 10 (31). – P. 3987-4001.
11. *The role of the pharmacist in the health care system. Preparing the future pharmacist: Curricular development. Report of a third WHO Consultative Group on the role of the pharmacist.* – Geneva: World Health Organization; 1997 // <http://www.who.int/medicinedocs>

АНАЛІЗ СТАНУ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОТОКОЛІВ ПРОВІЗОРА (ФАРМАЦЕВТА) У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

О.М.Ліщишина, О.О.Шилкіна, В.Є.Доброва*, В.В.Пропіснова*, Т.Ю.Колодєзна*

ДП «Державний експертний центр МОЗ України», Національний фармацевтичний університет*

Ключові слова: протоколи провізора (фармацевта); фармацевтична опіка; належне використання лікарських засобів

В останні роки в Україні активно розробляються та впроваджуються в практичну діяльність спеціалістів фармацевтичної галузі протоколи провізора (фармацевта), що мають на меті уніфікацію надання допомоги відвідувачам аптечних закладів у рамках реалізації концепції відповідального самолікування. Для оцінки стану впровадження розроблених стандартів у вигляді протоколів провізора (фармацевта) необхідно постійно проводити перевірку їх використання спеціалістами практичної фармації в своїй роботі. У статті розглянуті результати проведеного опитування серед спеціалістів практичної фармації, які працюють в аптечних закладах України та проведено їх аналіз. Результати опитування показали обізнаність широкої кількості спеціалістів щодо таких понять як фармацевтична опіка, самолікування та високу зацікавленість респондентів у тематичній літературі з фармацевтичної опіки. Встановлено, що менше половини спеціалістів змогли дати чітке визначення поняттю «протоколи провізора (фармацевта)», але майже така ж кількість не спромогла дати такого визначення цьому поняттю. Було зроблено висновок про необхідність приділяти більше уваги

питанням навчання спеціалістів за цією темою. Хоча більшість спеціалістів знає про існування таких протоколів, менше половини керується ними у своїй практичній діяльності. Щодо наявності протоколів провізора (фармацевта) в аптечних закладах слід зазначити, що вони є менше, ніж у половині установ. Такі результати свідчать, що розроблені протоколи (фармацевта) поки недостатньо широко використовуються спеціалістами практичної фармації в своїй діяльності, тому необхідно проводити подальшу роботу з їх впровадження у повсякденне використання провізорами та фармацевтами при обслуговуванні відвідувачів аптечних закладів.

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ВНЕДРЕНИЯ ПРОТОКОЛОВ ПРОВИЗОРА (ФАРМАЦЕВТА) В ПРАКТИЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АПТЕЧНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ УКРАИНЫ

Е.Н.Лищишина, Е.А.Шилкина, В.Е.Доброва*, В.В.Прописнова*, Т.Ю.Колодезная*

ГП «Государственный экспертный центр МЗ Украины», Национальный фармацевтический университет*

Ключевые слова: протоколы провизора (фармацевта); фармацевтическая опека; надлежащее использование лекарственных средств

В последние годы в Украине активно разрабатываются и внедряются в практическую деятельность специалистов фармацевтической отрасли протоколы провизора (фармацевта), которые предназначены для унификации оказания помощи посетителям аптечных учреждений в рамках реализации концепции ответственного самолечения. Для оценки состояния внедрения разработанных стандартов в виде протоколов провизора (фармацевта) необходимо постоянно проводить проверку их использования специалистами практической фармации в своей работе. В статье рассмотрены результаты проведенного опроса среди специалистов практической фармации, которые работают в аптечных учреждениях Украины и проведен их анализ. Результаты опроса показали осведомленность широкого количества специалистов относительно таких понятий как фармацевтическая опека, самолечение и высокую заинтересованность респондентов в тематической литературе по фармацевтической опеке. В статье указано, что меньше половины специалистов смогли дать четкое определение понятию «протоколы провизора (фармацевта)», но практически такое же количество не смогло дать такого определения этому понятию. Был сделан вывод о необходимости уделять больше внимания вопросам обучения специалистов этой теме. Хотя большинство специалистов знают о существовании таких протоколов, менее половины руководствуется ими в своей практической деятельности. Относительно наличия протоколов провизора (фармацевта) в аптечных учреждениях необходимо отметить, что они есть в наличии менее, чем в половине учреждений. Такие результаты свидетельствуют о том, что разработанные протоколы провизора (фармацевта) пока недостаточно широко используются специалистами практической фармации в своей деятельности, поэтому необходимо проводить дальнейшую работу по их внедрению в ежедневное использование провизорами и фармацевтами при обслуживании посетителей аптечных учреждений.

Адреса для листування:

61057, м. Харків, вул. Пушкінська, 27.

Тел. (57) 706-30-72. E-mail: dobrova_vika@mail.ru.

Національний фармацевтичний університет

Надійшла до редакції 03.08.2015 р.